

ВПЛИВ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто сутність різних фінансових інструментів, досліджено їх вплив на ефективність діяльності підприємства. Визначено, що ефективне планування та управління фінансовими інструментами підприємства дозволяє прискорити швидкість обертання фінансових ресурсів, підвищити ділову активність підприємства, а також отримати додаткове джерело доходів.

The article considers the nature of various financial instruments, the effect resulting from their use on the efficiency of the enterprise. Determined that effective planning and management of enterprise financial instruments to accelerate the speed of financial resources, enhance business activity of the enterprise, and get an additional source of income.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Для України поняття «фінансовий інструмент» є дещо новим, а тому потребує підвищеної уваги і детальної характеристики, в т.ч. в контексті впливу на ефективність діяльності підприємства. Прибуток підприємства частково залежить від правильного використання фінансових інструментів у його діяльності. Для прийняття рішення щодо інвестування вільних фінансових ресурсів необхідно детально проаналізувати й обрати максимально ефективний фінансовий інструмент.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Питання стосовно сутності, класифікації фінансових інструментів та їх оцінки з метою відображення у фінансовій звітності досліджено у роботах І. М. Бурденко, А. П. Данькевича, Ю. М. Коваленко, М. В. Корнеєва.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У наукових працях вищезгаданих науковців відсутні дослідження і публікації щодо визначення впливу фінансових інструментів на ефективність діяльності підприємств, що й обумовило актуальність теми статті.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження та оцінка впливу фінансових інструментів на ефективність діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завдання оцінки ефективності діяльності підприємства виникає в різних ситуаціях і його раціональне вирішення в конкретних умовах передбачає застосування тих чи інших підходів та методик. Перш ніж обирати конкретну методику оцінки ефективності, необхідно проаналізувати точки зору різних авторів щодо визначення поняття «ефективність діяльності підприємства» (табл. 1) [1, с.12].

Таблиця 1

Визначення понять ефективності діяльності підприємства

Джерело	Визначення сутності
А. П. Білий, Ю. Г. Лисенко, А. А. Мадих, К. Г. Макаров [2, с.31]	Ефективність функціонування підприємства – відношення обсягу виходів підприємства до обсягу входів, які вимірюються в сумірних одиницях
В. І. Гончаров [3, с.394]	Ефективність діяльності підприємства визначається ступенем раціонального використання ресурсів, навичок і технології, що застосовується, а також зусиль підприємства для виробництва продукції та послуг при задоволенні конкретного ринкового попиту

Продовження табл. 1

Н. П. Іващенко [4, с.361]	Ефективна діяльність припускає отримання максимального результату за рахунок наявних ресурсів або отримання певного результату з мінімальними витратами ресурсів
В. І. Осипов [5, с. 711]	Ефективність (результативність) діяльності підприємства – виражає величину ефекту на одиницю витрат; відповідно до показників ефекту розрізняється два види ефективності діяльності підприємства: продуктивність і прибутковість (рентабельність)
О. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулін [6, с.106]	Ефективність господарської діяльності підприємства вимірюється одним із двох способів, що відбивають результативність роботи підприємства або відносно розміру авансованих ресурсів, або розміру їх споживання (витрат) у процесі виробництва

Аналіз наведених у табл. 1 визначень дозволяє зробити висновок, що ефективність діяльності підприємства залежить від раціонального використання кожного виду ресурсів та їхньої структури. У якості основних показників економічної ефективності підприємств використовується система коефіцієнтів рентабельності. Ці показники розраховуються на основі величини отриманого суб'єктом підприємницької діяльності прибутку. Згідно з Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» фінансові інструменти поділяють на фінансові активи, фінансові зобов'язання, інструменти власного капіталу і похідні фінансові інструменти (рис. 1) [7, с.4].

Рис.1. Класифікація фінансових інструментів згідно з П(С)БО 13 [6, с.4]

Оскільки існує велика кількість видів фінансових інструментів, то оцінку їх впливу на ефективність діяльності суб'єкта господарювання можна здійснити шляхом:

- визначення прибутковості окремо кожного фінансового інструмента;
- розрахунку загального впливу фінансових інструментів на результати діяльності підприємства, тобто на формування чистого прибутку.

Визначення впливу окремого фінансового інструмента можна здійснити через зіставлення двох видів оцінки вартості:

- поточної ринкової ціни, за яку його можна придбати фінансовий інструмент на ринку;
- поточної внутрішньої вартості.

Згідно з положеннями теорії фундаментального аналізу поточна внутрішня вартість будь-якого цінного папера визначається методом капіталізації вартості.

Фінансовий інструмент, яким володіє кожне підприємство – це грошові кошти суб'єкта господарювання. Сума грошових коштів, які знаходяться в касі та на розрахунковому рахунку підприємства в банку, прямо пропорційно впливає на такі фінансові показники як: коефіцієнти абсолютної, поточної та швидкої ліквідності, коефіцієнт мобільності, маневреності власних оборотних коштів, коефіцієнт забезпечення запасів власними оборотними коштами та ін. Але з іншого боку, занадто велика сума грошових коштів на підприємстві призведе до їх знецінення (в результаті дії такого постійного фактору, як інфляція) або до втрати можливих вигод. Витрати за залишками грошових коштів – це проценти, що втрачаються у випадку, якщо не інвестувати вільні грошові кошти.

Саме тому на підприємстві потрібно розраховувати мінімальний (оптимальний) розмір залишку грошових коштів. Цей показник визначає рівень абсолютної платоспроможності, тобто готовності підприємства негайно розрахуватися по невідкладним фінансовим зобов'язанням (строк виконання яких становить до одного місяця) і визначається, виходячи з планового обсягу платіжного обороту та швидкості обороту грошових коштів, що склалася на підприємстві з урахуванням особливостей його діяльності [8, с.111].

У міжнародній практиці фінансового менеджменту для розрахунку оптимального розміру залишку грошових коштів використовуються кількісні моделі Баумоля та Міллера-Орра. Модель Баумоля добре працює в умовах, коли підприємства повністю використовують свої запаси грошових коштів. Модель Міллера-Орра, на відміну від моделі Баумоля є більш складною і реалістичною. Таким чином, забезпечуючи підприємство лише мінімальним (оптимальним) залишком грошових коштів для поточних розрахунків, інші вільні грошові кошти можна інвестувати для отримання додаткових прибутків, що призведе до покращення фінансово-економічних показників діяльності підприємства.

За наявності вільних грошових коштів на підприємстві їх доцільно вкладати в різні фінансові інструменти. Одним із них є банківський депозит. З вкладенням коштів на депозит, банк збільшує свої грошові потоки, а підприємство отримує додатковий дохід у вигляді відсотка. При виборі депозиту підприємству особливу увагу варто звертати на порядок нарахування відсотків. Якщо сума внеску і термін розміщення значні, а банком застосовується формула простих відсотків, це призведе до заниження суми процентного доходу вкладника, а отже, знизить ефективність використання фінансових ресурсів підприємства.

Якщо підприємство не може розрахуватися за одержані товари, роботи, послуги, то йому може бути надано комерційний кредит. Призначення комерційного кредиту – прискорення реалізації товарів та послуг, а також одержання додаткового прибутку у вигляді позичкового відсотка, який включено в ціну проданих товарів. У цьому привабливість комерційного кредиту для фірми-продавця. У фірми-покупця завдяки комерційному кредиту досягається тимчасова економія грошових коштів, скорочується потреба в банківському кредиті, а підприємство-продавець шляхом пом'якшення умов розрахунків з покупцями продукції може розширити обсяги її реалізації і тим самим збільшити доходи і прибутки від основної діяльності.

За наявності у суб'єкта господарювання вільних транспортних засобів, машин, устаткування, з метою запобігання їхнього простою, а також отримання прибутку їх можна

надавати у лізинг. Фінансовий лізинг – це договір лізингу, в результаті укладення якого лізингоодержувач отримує в платне користування від лізингодавця об’єкт лізингу у довгострокове використання з можливістю подальшого викупу. Підприємство, яке надає послуги лізингу зменшує простій своїх основних засобів та покращує ефективність їхнього використання. А підприємство, що користується послугами лізингу – не витрачає великі суми коштів на дороге обладнання (особливо якщо воно потрібно для разового використання або на невеликий термін) та отримує можливість придбання основних засобів в розстрочку. Для лізингоодержувача позитивний результат на ефективність його діяльності буде за умови, якщо зберігаються такі нерівності:

1. Чиста поточна вартість орендного фінансування > вартість отримання банківського кредиту.
2. Чиста поточна вартість орендного фінансування > вартість купівлі об’єкта.

Одним із основних об’єктів інвестування на фінансовому ринку є акції, оскільки шляхом їх розміщення формується власний капітал акціонерних товариств як новостворюваних, так і діючих. Джерелами формування доходів при вкладенні коштів у ці фінансові інструменти є дивіденди та підвищення ринкової ціни акції.

Механізм оцінювання акцій відрізняється від механізму оцінювання інших фінансових інструментів, оскільки акції є безстроковими інструментами власності, дохідність яких залежить від багатьох чинників, які пов’язані не тільки з поточним фінансовим становищем підприємства, а й з очікуваними в майбутньому змінами в його діяльності. Ринкову вартість акцій конкретного підприємства насамперед формують чинники, безпосередньо пов’язані з основною діяльністю та з очікуваннями учасників ринку щодо перспектив розвитку цього підприємства. З врахуванням цього вплив акцій на ефективність діяльності підприємства можна визначити за допомогою моделей, показаних на рис. 2.

Але не завжди підприємство ставить за мету отримання високих або стабільних прибутків за акціями. Акції можуть бути придбані з метою отримання контролю над підприємством, захоплення частки ринку збуту, а також злиття чи поглинання.

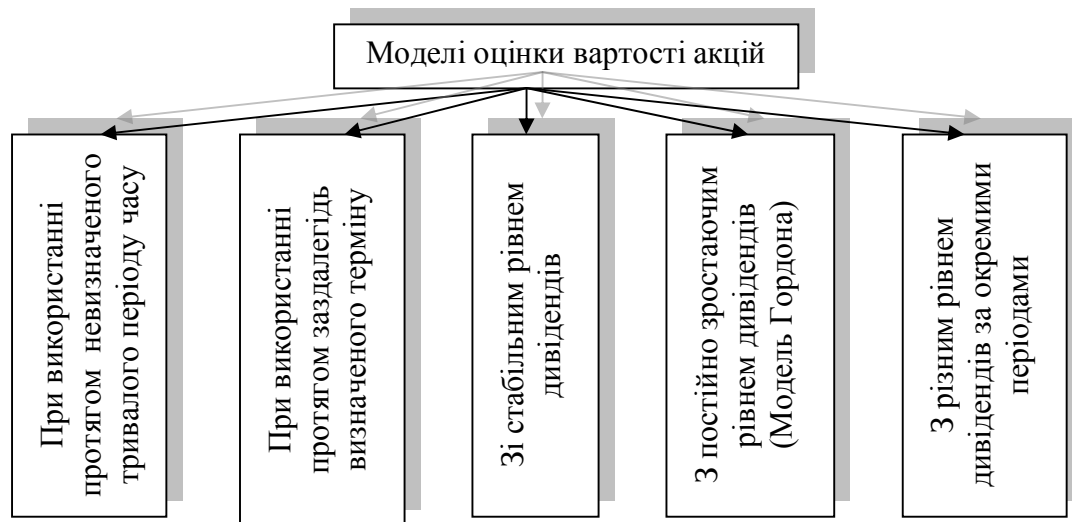

Рис. 2. Моделі оцінки вартості акцій

Вексель є засобом оформлення кредиту, що надається в товарній формі продавцями покупцям шляхом відтермінування оплати за продані товари, а векселедержателям допомагає прискорити реалізацію товарів і збільшує швидкість руху обігових коштів підприємства. Він продається за ціною, меншою від номіналу, тому прибуток за ним – це різниця між номіналом та ціною придбання (вартістю на момент продажу).

Щоб при купівлі порівняти різні векселі між собою, необхідно визначити курс векселя – ціну, сплачену за 100 грошових одиниць на даний момент часу. Також необхідно розрахувати норму прибутку за векселем, яку ще називають ставкою за векселем, або нормою відсотка за векселем, що показує дохідність векселя за рік. Для визначення впливу на діяльність підприємства її можна порівняти з позичковим відсотком або іншою ставкою дохідності.

Облігація посвідчує внесення його власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений умовами розміщення облігацій строк та виплатити доход за облігацією, якщо інше не передбачено умовами розміщення.

Визначити вартість облігацій, враховуючи особливості їх випуску, можна за допомогою моделей представлених на рис. 3.

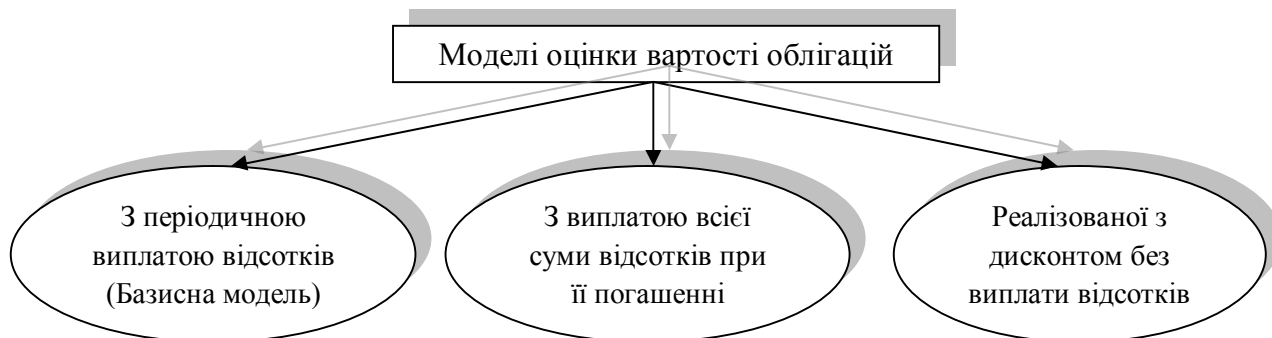

Рис. 3. Моделі оцінки вартості облігацій

Дохідність інструментів із фіксованим доходом коригується змінами в їх ринковій вартості. Так, при зростанні процентних ставок на ринку ринкова вартість боргових зобов'язань із фіксованим купоном зменшується, забезпечуючи інвестору вищий рівень доходу, ніж купонна ставка. При зниженні процентних ставок на ринку ціни боргових зобов'язань із фіксованим купоном зростають, забезпечуючи інвесторам рівень доходу, нижчий від купонного.

Одним із завдань фінансового менеджменту на підприємстві є передбачення можливості отримання вигод в майбутньому. Для цього підприємство заключає «контракти на майбутнє», такі як ф'ючерси, форварди, опціони тощо. У результаті підприємство-продавець знижує підприємницький ризик та задовго до часу реалізації формує свій ринок збуту, пропонуючи ціну, що включає прямі витрати та мінімальний прибуток, а підприємство-покупець отримає продукцію на значно вигідніших умовах (оскільки зазвичай на момент виконання умов контракту ціни значно вищі ніж зазначені в договорі) [8, с.112]

Похідні фінансові інструменти позитивно впливатимуть на ефективність діяльності підприємства, якщо прибуток отриманий в результаті їх використання перевищуватиме витрати на оформлення. Також можна порівняти плановий прибуток з можливим прибутком підприємства, що сформується в результаті використання похідних фінансових інструментів.

Загальну оцінку впливу використання фінансових інструментів на формування прибутку підприємства можна здійснити за допомогою таких методів:

- аналіз структури доходів та витрат. Так, можна визначити відсоток впливу інвестиційної та фінансової діяльності, у яких зосереджено результати операцій з фінансовими інструментами, на ефективність діяльності підприємства. Чим більша частка доходів від цих двох діяльностей у сукупних доходах підприємства, тим більший вплив вони спричиняють на формування чистого прибутку суб'єкта господарювання;
- визначення приблизної суми чистого прибутку, що формується у результаті використання фінансових інструментів. Для цього необхідно розрахувати прибуток від операційної діяльності підприємства та скоригувати його на умовну величину податку на

прибуток (в результаті отримаємо так званий NOPAT). Порівняння чистого прибутку із скоригованим операційним прибутком, дозволяє визначити приблизну суму прибутку (дорівнюватиме сумі перебільшення чистого прибутку над NOPAT), яка була сформована в результаті використання фінансових інструментів.

- більш точнішу оцінку впливу фінансових інструментів на ефективність діяльності підприємства можна зробити, якщо проаналізувати надходження і витрати наступних статей звітності в розгорнутому вигляді (за допомогою форми річної бухгалтерської звітності № 5):

1. Доходи і витрати від участі в капіталі за інвестиціями в:
 - 1.1. асоційовані підприємства;
 - 1.2. дочірні підприємства;
 - 1.3. спільну діяльність;
2. Інші фінансові доходи і витрати:
 - 2.1. дивіденди;
 - 2.2. фінансова оренда активів;
3. Інші доходи і витрати:
 - 3.1. реалізація фінансових інвестицій.

Таким чином, загальну оцінку впливу фінансових інструментів на ефективність діяльності підприємства, на нашу думку, можна зробити шляхом визначення прибутку від інвестиційної та фінансової діяльності, порівняння чистого прибутку з NOPAT, а також аналізу окремих статей фінансової звітності та підведення підсумків по них.

Висновки і перспективи подальших розробок. Ресурси підприємства повинні бути в постійному обороті. Грошові кошти в касі та на рахунках в банках потрібно зменшувати до такої суми, яка б забезпечила розрахунки сьогоденного дня. Всі інші кошти повинні бути вкладені в ті фінансові інструменти, які б забезпечили найбільші вигоди підприємству. Вкладаючи ресурси в ті чи інші фінансові інструменти обов'язково необхідно оцінити їх вплив на ефективність діяльності суб'єкта господарювання, оскільки, ефективне планування та управління фінансовими інструментами підприємства дозволяє прискорити швидкість обертання фінансових ресурсів, підвищити ділову активність підприємства, а також отримати додаткове джерело доходів.

Список використаної літератури

1. Рац О. М. Визначення сутності поняття «ефективність функціонування підприємства» / О. М. Рац // Економічний простір. – 2008. – № 15. – С. 12.
2. Белый А. П. Комплексные оценки в системе управления предприятием / А. П. Белый, Ю. Г. Лысенко, А. А. Мадых и др.; под общ. ред. Ю. Г. Лысенко. – Донецк: Юго-Восток, 2003. – 120 с.
3. Гончаров В. И. Менеджмент: учеб. пособ. / В. И. Гончаров. – М.: Мисанта, 2003. – 624 с.
4. Иващенко Н. П. Экономика фирмы: учеб. / Н. П. Иващенко. – М.: ИНФРА, 2006. – 528 с.
5. Осипов В. И. Экономика предприятия: підруч. / В. И. Осипов. – О.: Маяк, 2005. – 724 с.
6. Шеремет А. Д. Методика финансового анализа / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 176 с.
7. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 09.08.2013 – 12 с.
8. Бурденко І. М. Інструментарій оцінювання ринку похідних фінансових інструментів // І. М. Бурденко, М. В. Корнеєв, І. О. Макаренко // Бізнес-інформ. – 2011. – № 6. – С. 111–115.

Прийнято до друку 08.09.2013